

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

-обавезна садржина- свака рубрика мора бити попуњена

(сви подаци уписују се у одговарајућу рубрику, а назив и место рубрике не могу се мењати или изоставити)

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију 11.09.2020. Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ul style="list-style-type: none"> • др Владимир Симић, Филозофски факултет Београд, ванредни професор за ужу научну област историја ликовних уметности и архитектуре, датум избора: 29.10.2018, председник комисије, • др Александар Фотић, Балканолошки институт САНУ–Филозофски факултет Београд, научни сарадник, ужа научна област општа историја новог века, датум избора: 22.01.2020, члан комисије, • др Мирослав Павловић, Филозофски факултет Нови Сад, доцент за ужу научну област историја модерног доба, датум избора: 02.11.2018, члан комисије, • др Бранко Бешлин, Филозофски факултет Нови Сад, редовни професор за ужу научну област историја модерног доба, датум избора: 03.07.2014, ментор, члан комисије.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Огњен, Жарко, Крешић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 24.09.1985, Савски венац, Београд, Република Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Филозофски факултет Универзитета у Београду, мастер академске студије историје, мастер историчар</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2019, докторске академске студије историје</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: Кандидат Огњен Крешић завршио је дипломске академске студије – мастер на Филозофском факултету Универзитета у Београду, одбранивши мастер рад „Организација османске власти у Јужној Угарској 1521–1552“, 21. септембра 2010. Научна област: историјске и археолошке науке.</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: /</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<i>Манастир Хиландар и Бугари у XVIII веку: културне и економске везе</i>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација кандидата Огњена Крешића под насловом *Манастир Хиландар и Бугари у XVIII веку: културне и економске везе* има 219 страница, компјутерски обрађеног текста (Arial, ћирилично писмо, проред 1.5, величина слова 12) састоји се од садржаја (10–11), резимеа на српском и енглеском (12–15), пет поглавља (16–208) и списка извора и литературе (209–227). Докторска дисертација садржи једну мапу (стр. 80).

Централна поглавља докторске дисертације су:

1. *Увод* (16–31).

2. *Прилагођавање новим изазовима – манастир Хиландар у XVIII веку* (32–75). Поглавље је подељено на потпоглавља: 2.1. Османски осамнаести век (32–37), 2.2. Хиландар и османске централне и локалне власти – очување и проширивање манастирских поседа (37–48), 2.3. Унутар манастирских зидова – братство Хиландара и организација манастирског живота (49–58), 2.4. Васељенска патријаршија и светогорски манастири (59–66), 2.5. Хиландар и Пећка патријаршија/Карловачка митрополија (66–75).

3. *Хиландарски метоси на источном Балкану* (76–145). Поглавље је подељено на потпоглавља: 3.1. Успостављање манастирских метоха и присуство Хиландараца на простору источног Балкана (76–121): 3.1.1. Татар Пазар (80–84), 3.1.2. Стара Загора (84–87), 3.1.3. Казанлук (87–89), 3.1.4. Асеновград/Ампелино (89–91), 3.1.5. Чирпан (91–93), 3.1.6. Ниш (93–96), 3.1.7. Ловеч (96–98), 3.1.8. Велико Трново/Алине (98–99), 3.1.9. Софија (99–104), 3.1.10. Плевен (104), 3.1.11. Сливен (105–108), 3.1.12. Дупница (108–110), 3.1.13. Хиландарци у другим градовима на простору данашње Бугарске (110–121); 3.2. Манастирски приложници и ходочасници (121–145).

4. *Хиландар и бугарски препород* (146–201). Поглавље је подељено на потпоглавља: 4.1. Главне одлике и хронологија бугарског *препорада* (146–150), 4.2. Ко је био Пајсије Хиландарски? (150–156), 4.3. *Историја славјанобугарска* и њени извори (157–165), 4.4. Хришћани, Ромеји, Грци – колективни идентитети балканских немуслимана (166–179), 4.5. *Историја славјанобугарска* и дефинисање бугарског идентитета (179–193), 4.6. Рецепција *Историје славјанобугарске* и њено место у бугарском *препороду* (193–201).

5. *Закључак* (202–208).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У *Уводу* докторске дисертације, кандидат даје преглед досадашњих истраживања историје манастира Хиландара током османске владавине. Указано је на доприносе домаће и стране историографије овој теми, с главним освртом на период XVIII века. Показане су главне тенденције у проучавању Хиландара и читаве Свете Горе. Такође, скренута је пажња и на студије о односима Хиландара с православним становништвом Балкана, и посебно са областима источног Балкана. Затим су објашњени предмет, циљеви и методи истраживања. Кандидат је приказао изворе на којима је темељио свој рад, могућности и ограничења која доноси проучавање османске и словенске документарне грађе, као и оновремених путописа. Хиландар и односи његовог братства с православним верницима, смештени су у контекст политичких, друштвених и економских промена у осамнаестовековном Османском царству, с циљем да се на нов начин приступи питању значаја монаха бугарског порекла у манастиру, тачније проблематизује теорија о бугарској доминацији или преузимању манастира присутна у историографији.

Кандидат је изабрао да тему обради у три обимнија поглавља. У првом, *Прилагођавање новим изазовима – манастир Хиландар у XVIII веку* дат је најпре општи историјски контекст: преглед најважнијих политичких догађања као и друштвених и економских процеса у Османском царству у поменутом периоду. Кандидат се притом ослонио на врло обимну литературу на турском, енглеском, француском, немачком, српском и бугарском језику, као и на сопствено истраживачко искуство. На тај начин је предочио најновије резултате на пољу османистике којима су делимично или у целини отклоњене недоумице и заблуде у погледу тумачења појединих феномена везаних за историју Царства, нарочито његовог сложеног бирократског система. Потом је приступио анализи односа монаха с централним и локалним органима државне власти. Реконструисао је систем дажбина које је манастир, како понаособ тако и као део шире монашке светогорске заједнице, био дужан да плаћа. Основу манастирске економије чинили су земљишни поседи на самом полуострву Атону и у његовом залеђу. Дато је прегледно стање манастирских метоха у непосредној близини северне границе Свете Горе, затим на простору од Арсенице на обали Егејског мора до села Стратон и Извор на северу и Равеник и Гомат на истоку, те група посета на Каламарији и на полуострву Касандри, као и у Струмској области. Унутрашње уређење манастира предмет је следећег потпоглавља. На основу османских пописа и словенских докумената, али и коментара у оновременим путописима, кандидат је покушао да одреди приближну бројност Хиландарског братства током XVIII века, као и територијално и етничко порекло његових монаха. Посебну пажњу посветио је сложеном питању организације монашког живота, тј. да ли је у Хиландару владало општежиће или особеножиће. Анализом пре свега словенских докумената предочени су нови подаци о вођењу манастирских послова и о монашкој хијерархији.

Од посебне важности за живот манастира били су односи с црквеном хијерархијом. Хиландар је заједно са осталим манастирима Свете Горе потпадао под јурисдикцију Васељенске патријаршије. Представљене су обавезе које су монаси имали према црквеним прелатима, и дажбине које су плаћали. Такође, приказани су начини на које су се патријарси мешали у унутрашња манастирска питања, и посебно покушаји да се устројство манастира и светогорске заједнице уреди. Поред прелата с подручја Васељенске патријаршије, за Хиландарце су од посебне важности били контакти с црквеном хијерархијом Пећке патријаршије, који су настављени и по постепеном пресељењу верског и културног центра на подручје Хабзбуршке монархије. Карловачки митрополити истицали су се дарежљивошћу према српској Царској лаври, а монаси Хиландара били су присутни на просторима северно од Дунава и Саве, где су стекли и посед на појединим некретнинама. Иако је укидање Пећке патријаршије унеколико променило ситуацију на простору централног и западног Балкана, Хиландарци су наставили да тамо буду присутни и да одржавају живе везе с локалним свештенством и верницима. Преглед прилика на просторима западног Балкана аутор завршава освртом на специфичну повезаност Хиландара с Дубровником, будући да су све до краја века представници града републике настављали да манастиру исплаћују тзв. „дубровачку свећу“, давање с дугом предисторијом која сеже до средњег века.

У поглављу *Хиландарски метоси на источном Балкану* кандидат анализом словенских и османских извора појашњава да је простор источног Балкана стекао већи значај за манастир него што га је имао током претходних векова. Потребно је истаћи да је кандидат први историчар који је успео да установи и изнесе прецизне податке о настанку и развоју мреже хиландарских метоха на том подручју. Коришћење османских извора омогућило му је да разјасни правне процедуре које су пратиле завештање и купопродају посета. Такође, изнео је и нове податке о ценама, изгледу и коришћењу некретнина у више градова на простору данашње Бугарске и источне Србије: Татар Пазару, Старој Загори, Казанлуку, Асеновграду, Чирпану, Нишу, Ловечу,

Великом Трнову, Софији, Плевену, Сливену и Дупници. Потом је на основу манастирских деловодних књига описао делатност путујућих монаха, који су прикупљајући милостињу постајали део културног и верског живота локалног становништва. Истовремено, подацима о висини прилога које су верници давали за манастир омогућио је потпуније разумевање манастирске економије.

Кандидат се у следећем потпоглављу бави питањем којим су групама становништва припадали приложници манастира и ходочасници који су га сваке године посећивали. Објашњено је функционисање немуслиманских заједница пре свега у градским насељима Царства и настанак и јачање локалних хришћанских елита. Уочено је да се међу манастирским задужбинарима истичу богатије занатлије. Усложњавање културног и верског живота, вишеструко се одражавало и на везе верника с манастиром. Сам чин ходочашћа био је богат симболиком и сложеним ритуалима, и кандидат указује на сличности између ходочасничких посета Хиландару и хаџилука у Јерусалим. Комбинујући податке из османских извора с документима насталим у самом манастиру, приказао је друштвене и економске околности у којима су живели и деловали Хиландарци, и на тај начин је дао допринос проучавању друштвене и културне историје немуслиманског становништва Османског царства у XVIII веку.

Кроз проучавање индивидуалне и колективне религиозности, кандидат се додирнуо још једне важне теме: колективних идентитета и улоге манастира Хиландара у њиховом формирању. Кандидат се најпре постарао да укаже на сложеност феномена: „Дуго постојање митологизујућих ставова о прошлости националних историографија, и историја насилних обрачуна између супротстављених национализама који су често негирали право других на посебност, подстакло је савремене истраживаче да понекад оду у другу крајност непотребног умањивања важности сваке врсте идентитетских различитости међу православним становницима Османског царства заснованих на етничким и језичким посебностима. Овакве различитости нису имале исти значај нити улогу у свакодневном животу људи у периоду пре настанка националних држава и далеко од тога да су биле непроменљиве, како националне идеологије желе да их представе.“ (с.150) Том проблему посвећено је следеће поглавље *Хиландар и бугарски препород*. После разјашњена какво је значење појам *препород* имао у доцнијем политичком и културном дискурсу и представљања досадашњих проучавања овог раздобља бугарске историје, следи излагање о Пајсију Хиландарском. Живот и делатност овог монаха бугарског порекла послужили су као студија случаја кроз коју се преламају друштвена и културна кретања друге половине XVIII века у балканским провинцијама Османског царства. Кандидат је на основу својих досадашњих истраживања, пре свега бугарских историчара, и изворне грађе, најпре изнео податке о животу Пајсија Хиландарског, да би се у неколико потпоглавља бавио његовом *Историјом славјанобугарском* написаном 1762. године. Кандидат је изнео садржај дела и изворе којима се Пајсије користио. Покушавајући да установи могуће узорне кандидате је, између осталог, размотрио и утицај интелектуалних кругова окупљених око митрополијског двора у Сремским Карловцима. Како би сместио питање бугарског идентитета у оновремени контекст, кандидат посвећује посебно потпоглавље анализи различитих групних идентитета који су постојали међу немуслиманским поданицима Османског царства. Било да се радило о етничким називима, изразима као што су Ромеји или Грци (у културном и верском, а не етничком смислу), или пак верским називима, ове одреднице идентитета посматрају се као променљиве и зависне од друштвеног контекста у којем су коришћене. Након разјашњења поменутог питања, пажња се усмерава у посебном потпоглављу на однос између *Историје славјанобугарске* и дефинисања бугарског идентитета. Кандидат је анализом самог дела и позивајући се на литературу, покушао да реконструише схватања Пајсија Хиландарског о томе ко су Бугари, које просторе насељавају; какав је њихов однос према другим балканским православним

народима, пре свега Грцима и Србима; и у којој мери је на њега утицало то што је био монах у Хиландару. У последњем потпоглављу испраћена је рецепција *Историје славјанобугарске* од стране савременика и потоњих генерација. Пошто је бугарска историографија од друге половине XIX века све више почињала да посматра Пајсија Хиландарског као темељну личност бугарског *препорода* и дефинисања бугарске нације, било је неопходно приказати како се однос према монаху-историчару мењао у зависности од политичких и културних промена.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Сумирајући резултате истраживања у *Закључку*, кандидат напомиње да је хиландарско братство током XVIII века наставило да успешно води манстирску економију, и да се прилагођава свим изазовима које су пред њих стављале убрзане политичке и економске промене у Османском царству. У исто време, Хиландар је заједно с другим манастирима Свете Горе остајао једно од централних места на верској и културној мапи Балканског полуострва. Настављајући да одржавају вишестране везе с српским црквеним прелатима и по њиховом пресељењу у Хабзбуршку монархију, и с верницима северно и јужно од Саве и Дунава, простор источног Балкана је како је век одмицао стицао све већу важност за манастир. То је и показано приказивањем сложене мреже манстирских метоха, као и двосмерне повезаности братства и верника са овог простора. Објашњено је како је у контексту османског правног и држаног система опстајала и функционисала институција задужбинарства, као и специфичности поклоничких путовања у светогорске манастире. На крају, кроз пример Пајсија Хиландарског показано је на које је све начине манастир био делом оновремених интелектуалних и културних струјања, и како је постао средина која је могла подстаћи овог монаха да сачини своју историју.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

- Крешић, О.–Павловић, М. (2020). Институција колективног јемства (*kefalet*) у османској правној теорији и пракси током транзиционог доба. *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 174. 167–183. (M24)
- Krešić, O. (2017). Adapting to Shifting Imperial Realities: Mount Athos (Chilandar Monastery) in the Political and Economic Context of the Eighteenth-Century Ottoman Empire. *Hilandarski zbornik*, 14. 135–145. (M14)
- Крешић, О.–Павловић, М. (2016). Институција апелације у правном систему Османског царства током транзиционог периода. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 154, 37–51. (M24)
- Krešić, O.(2014). Serbian Monk Gerasim Zelić on the Late 18th Century Istanbul. U: *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 30 Eylül - 04 Ekim 2013 İstanbul. Bildiri Kitabı IV*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın. 591–602. (M33)
- Крешић, О. (2013) Пајсије Хиландарски и његова Историја Славјанобугарска. У: Фотић, А.–Ракић, З. (уред.) (2013). Осма казивања о Светој Гори. Београд: Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Задужбина Светог манастира Хиландара. 109–125. (M44)
- Крешић, О. (2018). Два хуцета нишког кадије: прилог друштвено-економској историји Ниша и манастира Хиландара у XVIII веку. У: Антић, Д.–Бецић, И. (уред.) (2018). *Јужни српски крајеви у XIX и XX веку: друштвено-економски и политички аспект*. Врање: Народни музеј Врање, Народни музеј Лесковац. 23–34. (M44)
- Крешић, О. (2014). Хришћани као сведоци чина (*şuhud ul-hal*) на кадијским

судовима у Османском царству. Зборник Матице српске за историју, 89, 23–34.
(M51)

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Начин приказа и тумачења истраживања се оцењује позитивно.

При изрицању оцене имали смо у виду сложеност методолошког поступка, односно да тумачење и начин излагања умногоме зависе од тога колико су акрибично обављени послови у претходним фазама – прикупљању и анализи историјских извора. Када се ради о темама везаним за историју Османског царства хеуристика сама за себе представља велики изазов. Кандидат је користио необјављену грађу коју је пронашао истраживањем у Архиву манастира Хиландара, Османском архиву Председништва владе (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) у Истанбулу, Архиву САНУ у Сремским Карловцима. Рашчитавање рукописне грађе на османском турском подразумевало је специјалистичка знања и било је потребно доста времена и труда да би уопште могло да се приступи критичкој анализи и тумачењу примарних извора. Поред тога, кандидат је користио и 187 публикација: објављених докумената, монографија, чланака и расправа у научним зборницима и часописима на турском, енглеском, француском, немачком, српском и бугарском језику. Приликом излагања исправно се определио да материју подели на поглавља по тематском а не хронолошком принципу и на тај начин је резултате истраживања учинио прегледнијим. По језику и стилу може се оценити да се ради о узорној историографској нарацији. Разговетно и прецизно су изложене појединачне чињенице, протумачени појмови и процеси тако да не остављају простора за недоумице у погледу исказа. Кандидат се није ограничио само на фактографско излагање. Приликом интерпретације постарао се да сазнања до којих је дошао сагледа у ширем историјском контексту Балкана и дела Средње Европе. Резултат је фактографски утемељен, прегледан и складан текст.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе.

Дисертација садржи све битне елементе.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Поред обимне литературе и публикованих примарних извора, кандидат је своје излагање засновао на до сада некоришћеној архивској грађи. У погледу фактографије допунио је разноврсна сазнања до којих је дошла историјска наука: о односу Хиландара са османским властима; унутрашњем уређењу манастира и економским приликама; о броју монаха, њиховом имовном стању и етничком пореклу; о манастирским метосима на источном Балкану; о проблему колективних идентитета на Балкану (верски, етнички,

социјални); о Пајсију Хиландарском и његовом историографском делу. На основу новоутврђених чињеница, преиспитани су поједини стереотипи, разјашњене недоумице, отворена нека питања, понуђена свежа тумачења тако да дисертација представља оригиналан допринос не само у домену фактографије него и у погледу интерпретације појединих догађаја и процеса.
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања
Комисија је уочила мање недостатке и пропусте који не утичу битно на позитивну оцену и повољан утисак о докторској дисертацији и који ће бити предочени кандидату на јавној одбрани.
X ПРЕДЛОГ
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана

У Новом Саду, 21.09.2020.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Др Владимир Симић, председник комисије

Др Александар Фотић, члан комисије

Др Мирослав Павловић, члан комисије

Др Бранко Бешлин, ментор, члан комисије

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.